

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”
Journal ЕРОНІ [ЕPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXIV (2016),
Книжка / Issue 1

СТАТИИ И СЪОБЩЕНИЯ / ARTICLES AND COMMUNICATIONS

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXIV (2016),
Книжка / Issue 1

КУЛТОВИ СРЕДИЩА НА МЮСЮЛМАНИТЕ СУНИТИ В ГЕРЛОВО И ТОЗЛУКА ПРЕЗ XVIII – XIX В.

Невена НЕДЕЛЧЕВА

CULT CENTERS OF SUNNI MUSLIMS IN GERLOVO AND TOZLUKA IN THE 18TH-19TH CENTURIES

Nevena NEDELICHEVA

Abstract: The article presents the results of the personal terrain research conducted by the author in 2015. They provide the opportunity to establish religious centers of Sunni Islam in the regions of Gerlovo and Tozluka in the 18th – first half of the 19th century. The study focuses on particular cult centers and discusses their architectural plans, function and origin. The mosques in the villages of Cherna voda, Mengishevo, Metodievo and Konevo are examined in detail.

Key words: Sunni Muslims, Gerlovo, Tozluka, mosque, minaret.

Установяването на османците на Балканите предлага всички условия за създаването и развитието на една собствено османска култова архитектура. Редица са факторите, които допринасят за развитието и оформянето на самостоятелна култура и изкуство, сред които тези от социално-исторически и икономически характер имат основополагащо значение. Създадените от османците на Балканите и респективно в българските земи след тяхното завладяване култови сгради и ансамбли, променят изцяло облика на тези територии, придавайки му един характерен ислямски отпечатък.

Сред множеството култови сгради, които османците привнасят в българските земи, с изключително разпространение, с оглед практичните и асимилаторски нужди на завоевателите, се откроява джамията. Характерна архитектурна особеност на голяма част от джамиите в Герлово и Тозлука е тяхната дървена конструкция, изключително разпространена в Североизточна България. Това до голяма степен се дължи на изобилието от дървен материал в тези гористи предбалкански региони, и особено в териториите на Тозлука. От друга страна, бързото им строителство, за което индикират паянтовите конструкции, се обвързва с интензивните вътрешни миграции на населението от двете области, породени от различни причини – номадския характер на колонистите, периодичните чумни епидемии и пр. Като тип култова архитектура джамиите, изградени от дърво, не са изолирано явление, свойствено единствено за този регион, а се откриват и в други части на империята. В тази връзка са изследванията на Х. Юзкан [Özkan, H. 2010, pp. 63 – 80] и Е. Емине Наза-Дьонмез [Naza-Dönmez, E. Emine, 2008] в региона на Гююшхане и Самсун, където те изследват тяхното разпространение и архитектурни особености.

В историографията както българска, така и чужда, липсват достатъчно сведения и проучвания относно произхода и появата на мюсюлманските култови обители в Герлово и Тозлука. Специализирана публикация има единствено за джамията в село Плъстина, принадлежаща на Л. Миков [Миков, Л. 2012] и за култово-образователния комплекс Хъфъз баба при село Врани кон от Орлин Събев [Събев, О. 2003, с. 375 – 399]. С това се изчерпват общодостъпните сведения за култовата топография в двата региона. В резултат на личните ни теренни проучвания, проведени през 2015 г., имаме възможност да допълним картината от култови обители, свързани със сунитския ислям, в двете изследвани области Герлово и Тозлука.

Характерът и спецификите в архитектурното решение на култовите обители, които намират масово разпространение в изследваните от нас две области не позволяват представянето им въз основа на отделни типове конструкции или планови решения. От друга страна, твърде ясно се долавят различията в пространствената организация и в архитектурния облик на джамиите и месджидите в едната и в другата област. Ограниченият обем на настоящия доклад не ни позволява да разгледаме всички съществуващи към момента обители, свързани със сунитския ислям, в двата региона. Поради това ще концентрираме вниманието си върху няколко култови средища, които са извадка на най-добрите образци на този тип архитектура в Герлово и Тозлука, представяйки ги в най-общ архитектурен план, функции, възникване, историческо развитие и значение както за общността, която ги е създала, така и за разпространението на исляма в двата региона.

За един период от близо сто години (XVI в.), когато населението в покрайнините Герлово и Тозлука все още е в етап на заселване, съпроводен от вътрешни миграции, е рано да търсим следи от мюсюлмански култови обители. Селата са малки – новоосновани, голяма част от тях изчезват още в рамките на века, а други се обединяват и дават началото на едно селище¹. Наличието на духовни лица, макар и твърде спорадично, които да проповядват правата вяра сред вярващите и сред неверниците, в едно не напълно уседнало към момента общество маркира процес, макар и едва в начална степен на установяване и организиране на основните религиозни институции.

През XVII и особено през XVIII в. е времето, в което обособилата се и в по-голямата си част трайно уседнала мюсюлманска общност излиза от рамките на „домашно“ изповядвания култ. Нарасналата състоятелност сред многото лица със специален статут и масовото присъствие на потомци на пророка, се изразява в строежа на култови обители в голяма част от селищата в Герлово и Тозлука. Редицата джамии, които носят имената на фондаторите си, сред които се открояват ходжи и сейди (Сейид Аби Бекир в Хуйван (дн. с. Иваново), Ходжа Хюсейн и Бербер Мехмед в Ашъклар (дн. с. Любичево) и пр., **Ayverdi, E. H.** 1977 – 1982, IV, pp. 73 – 74, 108), потвърждават тези констатации.

Възможност за локализация на немалка част от култовите средища в двете изследвани области предоставя каталогът на османските архитектурни паметници в България, Гърция и Албания, съставен от турския историк Айверди. Използвайки османски документи от XIX в., той каталогизира мюсюлманските култови обители по административни региони. Сред вписаните от него селища към казите Осман пазар, Ески Джума и Шумну, откриваме голяма част от джамиите, съществували в двете области на границата на две столетия (XVIII – XIX в.). От района на Герлово това са джамиите, разположени в селищата: Чанакчълар (дн. с. Паничино) – Сейид Али джамия, Илбасанлар (неустановено) – Сейид Ахмед джамия и Мюсюлманлар (неустановено), Евлия (дн. с. Величка) – Суфи Мустафа Ага джамия, Бекирли (дн. с. Конево), Чавуш (дн. с. Методиево), Хуйван (дн. с. Иваново) – Сейид Ебу Бекир, син на Юсуф джамия, Хъзърсипахи (дн. с. Угледно), Кайаджък (неустановено) – Чобан Секбан джамия, Кьолемен – Мехмед, син на Али Ага джамия, Муйтаблар (дн. с. Плъстина) – Ибрахим бей джамия, Кадемлер (дн. с. Българаново) – Хаджиоглу Ахмед джамия, Кара Ахадлар (дн. с. Врани кон) – две джамии, от които едната носи името Мемеш, син на Осман, Карагьозлер (дн. с. Чернооково), Кара Демир (с. Винаца, изчезнало²), Каяледжа (неустановено), Мурад Виран (неустановено), Муйтаблар (дн. с. Плъстина) – Ибрахим бей джамия, Съгърджък (дн. с. Рътлина) – Молла Хюсеин джамия, Саръ Юсуфлар (неустановено), Суфилер (дн. с. Маломир) и Топузлар (дн. с. Топузеве) [**Ayverdi, E. H.** 1977–1982, IV, pp. 73 – 74, 108]. Интересно е споменаването на джамия на името на Шейх Ахмед в село Герилова, за което обаче изрично е отбелязано, че не е открито на картата [**Ayverdi, E. H.** 1977–1982, IV, p. 108].

Към другата изследвана област – Тозлука, бихме могли да открием джамии в следните селища: Чъкъркчълар (дн. с. Малка Черковна), Доганлар-Доганджълар (дн. с. Ястребино и Добротица)³, Хасан Факъх (дн. с. Камбурово) – Осман, син на Сефер джамия, Ходжа (дн. с. Китино), Иляслар (дн. с. Панайот

¹ Въпросите, свързани със селищната мрежа в Герлово и Тозлука през XVI–XVII в., са обстойно представени в: **Неделчева, Н.** 2014, 719–732.

² Селището е заличено, а населението изселено. Днес землището на с. Винаца се намира под язовир Тича.

³ Двете селища отстоят само на няколко километра едно от друго, а вписването им заедно по всяка вероятност показва, че са обслужвани от една джамия, която е задоволявала общите им религиозни потребности.

Хитово), Ашгълар (дн. с. Любичево) – Ходжа Хюсеин и Бербер Мехмед джамия, Кара Хъзърлар (дн. с. Моравка), Кара Исалар (дн. с. Поройно) – Узун Исмаил джамия, Касърга (дн. с. Трескавец), Кешкеджи (дн. с. Изворово) – Хаджи Хасан джамия, Кокарджа (дн. с. Язовец), Коваджълар (дн. с. Пчелно) – Курт Чавуш – Заде Муртаза Ага джамия, Местан-и кебир (дн. с. Долна Златица) – Абдуррезак джамия, Паласлар (дн. с. Малоградец), Тюрбе (дн. с. Капище) – Яхия, син на Абдуллах и Мустафа, син на Ахмед джамия, Тюркеше (дн. с. Шишковица), Яйланджълар (Змейно) – Шимшир Ага джамия и Яйла (дн. гр. Антоново), Турханлар (дн. с. Цветница) и Кулгаллар (дн. с. Коноп) – Хаджи Али джамия [Ayverdi, E. H. 1977–1982, IV, pp. 26, 73–74].

В преобладаващата част от селата, в които през XVII – XVIII в. откриваме служители на култа, населението носи спомена за наличие на стара джамия от XVIII в. По-често тя не се датира, но местното мюсюлманско население съхранява спомена за съществуването на стар храм, предшестваш сегашния. Пример за това са селищата Горна Рътлина, Врани кон – в което има податки за две съществуващи джамии, едната разположена в Табак махала, а другата е част от комплекса от XVIII в., Зелена Морава – с данни за две стари джамии в махалите на селото и пр. Сходна е ситуацията и в село Камбурово (Хасан факъх), където според местните жители⁴ е съществувала стара джамия, предхождаща сегашната. Тя е била разположена в североизточния край на двора, при сегашния вход за дворното пространство на джамията. След като изгаря при пожар местното население изгражда днешната обител. За съществуването на джамия в Камбурово говори и фактът, че сред имената на религиозните лица, отпратили махзара до кадията на Осман пазар през 1766 г., се открива името на „Раб есейид Абдуллах – имам от село Хасан факъх“⁵.

Голяма част от запазените и до днес джамии в селища от двете области не са точно датирани и липсват документи, потвърждаващи датата на тяхното строителство. Това, което установихме по време на собствените ни проучвания е, че почти без изключение джамиите и месджидите в Тозлука са от периода XVIII – първата половина на XIX в. Общото между всички тях е обстоятелството, че, с известни изключения, са претърпели някакви ремонтни или поддържащи дейности, в някои случаи оказали се „животоспасяващи“⁶. Поради това е трудно да представим в пълнота оригиналния вид на една част от тях и да открием следи от строителен надпис, който да спомогне за по-точното датиране на сградата.

Преобладаващата част от дървените джамии са от типа месджид, както допуска и Л. Миков [Миков, Л. 2012, с. 136], и са строени както в селата, така и в по-големите махали. Сходен тип култови обители са изградени и по големи кръстовища, за да обслужват населението на няколко села. Редица са примерите в района на Тозлука, сред които най-добър образец е джамията в село Черна вода. Тя е разположена на 1 км извън селото по протежението на местната река. Строена е като средищен религиозен център, целящ обслужването на близките 5 населени места. Според легендата е издигната от местен майстор, който се премества да живее там и на когото дължим вътрешната инкрустация върху елементите от дървен материал. Той е погребан в двора на джамията, в задната част на обителта, в близост до издадената част на михраба. Там и до днес може да се види надгробен камък, обозначаващ мястото, където е положено тялото.

Своеобразният комплекс се състои от 2 сгради – една по-малка, разположена от лявата страна на входа и самата джамия, изградена във вътрешността на дворното пространство. Според местното предание първата постройка е служила като място за живеене на майстора, а впоследствие е използвана от имама и други религиозни лица за пренощуване по време на големи религиозни празници⁶. Самата джамия представлява талпена сграда с паянтова конструкция. Интересен и масово срещан при култовите сгради в двата района е начинът на градеж, изключващ напълно метални елементи и конструкции. Отделните съставни части са свързани посредством големи дървени чопове. За разлика от повечето джамии в района на Тозлука, които са ниски – между 2 м и 2,5 м, тази е сравнително висока – около 4 – 5 м. Сградата има форма на правоъгълник, с размери 6,80 x 7,3 м. Покривът е четирискатен, а

⁴ Юбейдет Исмаилов, кмет на с. Камбурово.

⁵ НБКМ, Ор. отд., Ф. 182, арх. ед. 11, л. 1–3, цит. по: Андреев, Ст., Калицин, М., Мутафова, Кр., 2009, с. 248, док. № 36.

⁶ Ниязи Ниязиев от село Черна вода.

таванът е плосък и дървен с голяма розета по средата, украсена с флорални мотиви. Корпусът е масивен и е прорязан от 9 прозореца, разположени на две нива. Централен елемент в молитвения салон на джамията е михрабната ниша, разположена в центъра на южната стена, измазана с варова мазилка. Отдясно на нея е разположен минбарът, а отляво – кюрсът, богато украсени с флорални елементи в синьо, червено и бяло. По сходен начин са декорирани и гредите, изграждащи балконната част на джамията, представляваща обособено женско отделение. Освен това те се отличават и с много специфична инкрустация, характеризираща се с фини и миниатюрни елементи – розети, цветя и пр. Според местния имам украсата е дело на човека, съградил джамията. Самата декорация и изписване показват, че по различни причини тя е останала незавършена. Липсва и изградено минаре към джамията и няма спомен за използването на дърво за произнасяне на езана. Това би могло да се обясни с голямата ѝ отдалеченост от населените места и липсата на функционалност на едно такова съоръжение. Отсъствието на година, изрично отбелязваща времето на съграждането ѝ, не позволява точното ѝ датиране. Бихме могли да допуснем, съпоставяйки градежа и архитектурата ѝ с други сходни джамии от региона, притежаващи строителен надпис и година, че се е появила в самия край на XVIII в. или в началото на XIX в.

Дворното място на повечето джамии в Тозлука, а и в Герлово е използвано за погребване както на важни за мюсюлманския култ лица като имами и ходжи, така и за „обикновените“ мюсюлмани от селото. Масова практика е каменните надгробия на „обикновените“ мюсюлмани да са без обозначителен надпис и със специфичните за региона природни форми (джамията край селата Вельово (Куру Вели) и Таймище (Каралар) и в махалата Румбаллар до село Свирчово в Тозлука; в село Бяла река в Герлово и др.). Дворното пространство при джамията в село Великовци (Кара Вели) за разлика от останалите, не е място за погребване на служители на култа или обикновени мюсюлмани, а място за погребване единствено на малки деца. Самите надгробия са малки, с природни форми, разположени сравнително близко едно до друго. Това е безпрецедентна по рода си практика, която регистрирахме единствено тук и не се среща в останалите култови средища нито в Тозлука, нито в Герлово.

В дворовете на някои джамии от региона се срещат и пластично оформени каменни надгробия, със своеобразно оформена чалма в горната част на корпуса. Такива открихме при джамиите в селата Панайот Хитово и Трескавец в Тозлука и Бяла река, Конево и Методиево в Герлово, които в повечето случаи са от първата половина на XIX в. Едно от надгробията в Трескавец (Касъргъ) обаче е датирано в началото на XVII в. (1622 – 1623 г.) от Л. Миков [Миков, Л. 2012, с. 140], което го прави и единственият открит надгробен паметник от това време както в Тозлука, така и в Герлово. Сградата на съществуващата днес джамия в село Трескавец е била действаща култова обител през XIX в., както посочва и Айверди. Днес тя е основно обновена и обликът ѝ говори малко за османското ѝ минало. Две от стените ѝ са запазени в автентичния им вид и показват дървената ѝ конструкция. Те притежават интересно от архитектурна гледна точка оформление, тъй като се свързват под ъгъл тип лястовича опашка.

Джамията в Трескавец е една от малкото в Тозлука, към които има изградено минаре. В него е бил открит строителен надпис, сега поставен над парадния ѝ вход, посочващ че градежът ѝ е от 40-те години на XIX в.⁷ Необичайното място на полагане на строителен надпис на цяла култова обител, заедно с други доводи, ни дава основание да допуснем, че това е датата на строеж на минарето, но не и на самата сграда. В основата на тези заключения стои фактът, че, от една страна, входът към минарето е в преддверието на джамията, а не в същинската ѝ част. От самия му градеж ясно личи, че е строено по-късно от самата молитвена зала. На второ място разполагаме с махзара от 1766 г., в който сред имената на имамите от каза Осман пазар, сложили подписа си под него, е и това на „раб есейид Абдуллах – имам от село Касъргалар“⁸. Наличието на надгробия на служители на култа и улемата от местната мюсюлманска общност в дворното пространство около джамията, едно от които е датирано от XVII в., също препраща към подобни съждения. Фактът, че тези изтъкнати лица се погребват именно на това място още от XVII в., препраща към заключението, че е имало вече действаща обител.

⁷ Според информация от Енвер Яхов, районен мюфтия в гр. Търговище, който е родом от село Трескавец. Тук е мястото да изкажа своята благодарност на г-н Яхов за съдействието и предоставената ми информация.

⁸ НБКМ, Ор. отд., Ф. 182, арх. ед. 11, л. 1–3, цит. по: Андреев, Ст., Калицин, М., Мутафова, Кр. 2009, с. 248, док. № 36.

Голяма част от дървените джамии, изградени на границата между XVIII – XIX в. в Герлово, имат архитектурни решения, сходни с джамиите в Тозлука. Това, което обаче ги отличава е както по-големите им размери, така и наличието и на друг тип джамии – каменните (в селата Бяла река и Плъстина). Докато джамиите в Тозлука са в преобладаващата си част малки и ниски сгради, то в Герлово, почти без изключение, са големи и богато декорирани, създаващи визуалното усещане за простор.

Отличаваща се със своята богата декорация е джамията в село Менгишево (Диване Кьопек). Джамията, разположена в Горната махала на селото представлява висока правоъгълна сграда с размери 9 x 11,5 м. Изградена е от дървени талпи, а стената с михраба е от дялани каменни блокове. Стенописите и декоративните изображения са полагани по едно и също време върху вътрешните ѝ стени. Това показва, че строежът ѝ не е от различни периоди. Към това заключение навеждат и някои архитектурни особености, като каменната основа, върху която са положени дървените талпи например. Градежът ѝ показва, че тя е еднородно свързана с южната изцяло каменна стена. Според нас строежът ѝ е започнал с идеята това да бъде каменна джамия, но впоследствие, поради неизвестни за нас причини, е завършена с дървен материал.

Покривът ѝ е четирикатен, а корпусът ѝ е прорязан от 11 прозореца. В оригинал според нас са били 10, а този поставен над минбара е по-късно нововъведение. Два правоъгълни прозореца, намиращи се на южната ѝ фасада, са симетрично поставени от двете страни на михраба, като в горната си част са завършени с арка. Към джамията няма изградено минаре. В тази връзка трябва да отбележим, че при голяма част от дървените джамии, каквито се срещат масово в Герлово и Тозлука, липсват минарета. Функциите им обикновено се изпълняват от дървени съоръжения (каквито и до днес има запазени в селата Ловец и Бяла река в Герлово и Панайот Хитово в Тозлука) или от цели дървета. По време на теренните ни проучвания в двете области, ние констатирахме наличието на запазени дървета, които до построяването на ново минаре (най-често метална конструкция, поставена през втората половина на XX в.) са изпълнявали ролята на такова.

На южната стена на молитвената зала на джамията е обособена михрабна ниша, разположена централно срещу входа ѝ. Тя е издялана в камъка и е покрита с варова мазилка и богато декорирана. Над нея е поставен сходно вдълбан в основата надпис, указващ годината на строеж на обителта – 1214 (1799 – 1800) г. Надписът свидетелства, че джамията е завършена в самия край на XVIII в. Че е била действаща култова обител в началото на деветнадесетото столетие потвърждава и един надпис, изписан на западната стена в балконната част. Той представлява посмъртно възпоменание на някой си Хафъз Абдул Хатиб, който е бил жител на село Софулар (дн. с. Маломир) и е принадлежал към групата на пехотинците мухаджири⁹. Посочената година 1228 (1813 – 1814) г. би могла да се свърже с Руско-турската война от 1806 – 1812 г., завършила с погром за османците¹⁰.

От двете страни на михраба има издялани своеобразни колони с капители, над които симетрично са изрисувани два кипариса. За източните народи, сред които са и османците, вечнозеленото растение с форма на пламък се свързва с физическата смърт, но и с безсмъртието на душата. Смята се, че притежава изключителни апотропейни качества и предпазва хората от зловредни влияния и болести [Миков, Л. 2005, с. 291]. Самите колони са украсени с цветя, поставени във ваза. Кюрсът и прозорецът на източната стена са оградени от имитация на пердета, изписани ръчно. Сходен детайл е изрисуван и в самата ниша на михраба, имитиращ своеобразен прозорец.

С резба са декорирани минбарът, кюрсът и колоните, поддържащи балконната част. Дървеният ѝ таван е апликиран в центъра с вдълбан навътре квадрат, украсен с геометрични форми. Сравнително оскъдната дърворезба е компенсирана от богатата стенописна украса. Преобладаващите цветове в стенописите са синият, зеленият, жълтият и червеният. Ръчно изписани са 11 надписа и повече от 20 изображения. Те представляват молитви, отправени към Аллах. Шест от надписите съдържат имената на Аллах и Мохамед, както и имената на тримата праведни халифи: Абу Бекир, Омар и Осман. Те са украсени в червени медальони, богато декорирани с флорални мотиви. Самостоятелните изображения

⁹ Мюсюлманите, които последвали ислямския пророк Мохамед в неговата хиджра през 622 г. В Османската империя мухаджири са заселвани от правителството в стратегически райони с цел промяна на неблагоприятния за турския и мюсюлманския елемент етно-религиозен състав на местното население.

¹⁰ Тук е мястото да изкажа огромните си благодарности към М. Калицин за помощта при превода на този надпис.

са предимно растителни орнаменти – изображения на цветя, на цветя във ваза и диня. Своеобразно шаблонно изображение е повтарящият се мотив в горната част на всяка стена, представляващ флорален кант, имитиращ бръшлян с малки цветни пъпки.

Друга характерна особеност на култовите обители в Герлово е, че докато повечето джамии в Тозлука са недатирани и без следи от съществувал строителен надпис, в Герлово е точно обратното. Повечето култови обители имат изписана година върху различни архитектурни елементи – върху вратите, гредите или върху минбара, а в отделни случаи имат специално положена над входа или над михраба строителна табела. Липсват и средишните религиозни центрове, обслужващи населението на няколко села, които са масово явление в Тозлука. Това донякъде се дължи на равниния терен, върху който се простират границите на Герлово и който предполага развитието на по-големи от демографска гледна точка селища. Джамии тук са строени в границите на селището и са обслужвали религиозните потребности единствено на населението му.

Сред най-ранно датираните засега от нас мюсюлмански култови обители в Герлово са джамиите в Методиево (Чавуш) и Конево (Бекирлю). И двете села са основани в началото на XVI в. Според тахир дефтера от 1530 г. те са населени от съответно 5 и 3 домакинства [BOA, TD 370, с. 550, 552].

Трайното им усядане, потвърдено от неизменното им присъствие във всички османски документи от XVI – XVIII в., предполага и нуждата от изграждане на молитвен дом. По-стар според нас е комплексът в село Конево, който фигурира сред посочените култови обители и в каталога на Айверди [Ayverdi, E. H. 1977 – 1982, IV, p. 108]. Той е съставен от две сгради като по-малката постройка е била използвана в миналото за училище и едновременно с това като място за вземане на абдес¹¹. В нея открихме най-старото датиране на комплекса от сгради. То бе изписано върху северната ѝ фасада – 1128 г. (1715 – 1716 г.). Сградата е изградена от дървени талпи, положени върху издигната каменна основа.

Самата джамия е изградена по сходен начин от камък и дърво. Северната и южната ѝ стена са изцяло дървени, събиращи се под ъгъл тип лястовича опашка. Останалите стени са с основа от дялани каменни блокови, които са надградени с дървени талпи. Интериорът на сградата е изцяло обновен и това му състояние не позволява да добием представа за автентичния ѝ вид. Самата молитвена част е с правоъгълна основа с размери 7,60 x 11,10 м. На входа ѝ, който е запазен в оригиналния си вид, на една греда над вратата има изписан надпис и годината 1262 г. (1845 – 1846 г.). От естеството му става ясно, че в тази година е укрепена джамийската сграда. Това е особено видимо от особеностите на градежа ѝ. Самият вход, където е поставен и надписът, според нас е представлявал същинският вход на джамията. Каменното преддверие по всяка вероятност е добавено по-късно, както посочва и надписът. Градежът на дървените части на самата молитвена зала и на преддверието са поставени по по-различен начин и предполагат съвсем друг период на строеж. От друга страна, талпеният градеж на молитвената част, ритмично укрепен от дървени греди, наподобява архитектурния облик на по-малката сграда. Съгласно това може да допуснем дата на градеж, сходна с тази от по-малката постройка. Джамията е била изградена изцяло от дърво и впоследствие, след строежа на преддверието, частично укрепена. Тя има минаре, изградено в основата от камък, а във височина завършено с дървен материал.

Днес в Методиево има една действаща джамия и два месджида. Според кмета на селото – Мехмед Юсеин, в архива в гр. Върбица се съхранява документ, указващ годината на издигането ѝ – 1750 г. Сградата на джамията е с внушителни размери – най-голямата култова обител, която регистрирахме не само в Герлово, но и в Тозлука. Тя има правоъгълна основа с размер 11,20 x 16,50 м. Внушителните ѝ размери, въздействащи върху обикновените вярващи, имат и друга насоченост. Без съмнение тя е била главен проводник на новата религия сред християнското население, което през XVII в. се влива в селото. От вписаните 133 домакинства в него през 1641 – 1660 г. [BOA, TD 771, s. 191], 22 домакинства са на „синове на Абдуллах“, за високият дял на които важна роля е изиграла и култовата обител в селото.

Конструкцията на джамията е паянтова, изградена от дървени талпи, ритмично обособени от дървени пиластри. Към сградата има изградено сравнително ниско тухлено минаре, което в основата си е каменно. Според местните хора оригиналното минаре било от кирпич, но се съборило и на негово място издигнали сегашното¹². В преддверието на джамията има обособени две помещения – едното

¹¹ Шабан Мехмедов, р. 1930 г., имам към джамията в село Конево.

¹² Мехмед Юсеин, р. 1964 г., кмет на село Методиево.

е стая за ритуално измиване, а другото е предназначено за религиозно училище. Тя е запазена в автентичния си вид от края на XIX в. с чинове, боядисани в синьо и черна дъска.

Приведените няколко примера на обители от региона на Герлово и Тозлука, изградени в периода между XVIII и XIX в., показват най-добрите образци на този вид култова архитектура в двете области. Масовото разпространение на дървената конструкция сред джамиите и вътрешното декориране на част от тях е в пряка връзка с местните естетически представи и възможности. Строежът им в регион, в който мюсюлманското население доминира, цели, от една страна, да задоволи неговите религиозни нужди и нараснала състоятелност, а от друга, служи като притегателен център за приобщаването на нови конвертити сред местното българско население.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници

ВОА – İstanbul, TD 370 – тахрир дефтер от 1530 г.

ВОА – İstanbul, TD 771/ГУА, ЦДА, кмф 10, инв. № 863/12 – авариз дефтер от 1641 – 1660 г.

НБКМ, Ор. отд., Ф. 182, арх. ед. 11, л. 1–3.

Публикации

Андреев, Ст., Калицин, М., Мутафова, Кр. 2009 – Ст. Андреев, М. Калицин, Кр. Мутафова. Извори за историята на град Омуртаг. Т. 1. Османски документи XV–XVIII в. Встъпителна студия, превод, коментар и показалци. В. Търново, 2009. [Andreev, St. M. Kalitsin, Kr. Mutafova. Izvori za istoriyata na grad Omurtag. T. 1. Osmanski dokumenti XV – XVIII vek. Vstupitelna studiya, prevod, komentar i pokazaltsi. V. Tarnovo, 2009].

Миков, Л. 2005 – Л. Миков. Изкуството на хетеродоксните мюсюлмани в България (XVI – XX век). Бекташи и къзълбаши/алеви. София, 2005. [Mikov, L. Izkustvoto na heterodoksnite musulmani v Balgaria (XVI – XX vek). Bektashi i kazalbashi/alevii. S., 2005].

Миков, Л. 2012 – Л. Миков. Джамията в с. Плъстина, Омуртагско. – В: Миков, Л. Османска архитектура и изкуство в България. Избрани студии. Том 1. С., 2012. [Mikov, L. Dzhamiyata v s. Plastina, Omurtagско. – V: Mikov, L. Osmanska arhitektura i izkustvo v Balgaria. Izbrani studii. T. 1. S., 2012].

Неделчева, Н. 2014 – Невена Неделчева. Тенденции в развитието на селищната мрежа в Герлово и Тозлука през XVI – XVII век. – В: Стандарти на всекидневието през Средновековието и Новото време. Том 3. Сборник с материали от студентска кръгла маса (Велико Търново 12–23 май 2013 г. / 11 – 22 май 2014 г.). В. Търново, 2014, с. 719–732. [Nedelcheva, N. Tendencii v razvitieto na selishnata mreza v Gerlovo i Tozluка през XVI – XVII vek. – V: Standarti na vsekidnevieto през Srednovekovieto i Novoto vreme. T. 3. Sbornik s materialii ot studentska kragla masa (VelikoTarnovo 12 – 23 mai 2013 g. / 11 – 22 mai 2014 g.) V. Tarnovo, 2014, s. 719 – 732].

Събев, О. 2003 – Орлин Събев. Документи от началото на XIX век за мюсюлманския култово-образователен комплекс Текето „Хафъз баба“ до с. Врани кон (Кара охадлър, Кара атлар). – В: Град Омуртаг и Омуртагския край. История и култура. Т. 2. В. Търново, 2003, с. 375 – 399. [Sabev, Or. Dokumenti ot nachaloto na XIX vek za musulmanskiya kultovo-obrazovaten kompleks Teketo “Hafaz baba” do s. Vrani kon (Kara ohadlar, Kara atlar). – V: Grad Omurtag i Omurtagskiya kraj. Istoriya i kultura. T. 2. V. Tarnovo, 2003, s. 375 – 399].

Ayverdi, E. H. 1977 – 1982, IV – E. H. Ayverdi. Avrupa’da Osmanlı Mimarı Eserleri. Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk. Cilt I – IV, İstanbul, 1977 – 1982, IV kitap. Bulgaristan’da Osmanlı Mimarı Eserleri.

Özkan, H. 2010 – H. Özkan. Gümüşhane’de ahşap tavanlı camiler. – Sanat Dergisi. 2010.

Naza-Dönmez, E. Emine. 2008 – E. Emine Naza-Dönmez. Wooden mosques of the Samson region, Turkey from the past to the Present in the light of Surveys Carried out in the years 2001 – 2003. BAR international series 1820, 2008.